

D E
NATURA DEORUM,
LIBER TERTIUS.
ARGUMENTUM.

TRes in partes commodè tribui potest hic Liber, in præfationem, disputationem, & brevem epilogum. In præfatione, Cicero transit a disputatione Balbi ad Cottæ disputationem. In disputatione, oram Stoicorum Theologiam superiori libro copiose a Balbo expositam, Cottæ confutat. In epilogo, quis fuerit disputationis exitus, aperitur. LESCALOPERIUS.

I.

UÆ cum Balbus dixisset, tum arridens Cotta, Sero, inquit, mihi, Balbe, præcipis, quid defendam. Ego enim, te disputante, quid contra dicerem, mecum ipse meditabar, neque tam refellendi tui causa, quam ea, quæ minus intelligebam, requirendi. Cum autem fuo cuique iudicio sit utendum, difficile factum est, me id sentire, quod tu velis.

Hic Vellejus, Nescis ¹, inquit, quanta cum expectatione, Cotta, sim te auditurus. Jucundus enim Balbo nostro sermo tuus contra Epicurum fuit. Præbebo igitur ego me tibi vicifim attentum contra Stoicos auditorem: spero enim, te, ut soles, bene paratum venire.

Tum Cotta, Si mehercule ², inquit, Vellei. Neque enim mihi

¹ Nescis, inquit, quanta cum expectatione, Cotta, sim te auditurus] Donatus in Andr. act. 4. sc. 5. Nescis plerumque dicimus ei, quem non redarguere volumus imperitia, aut ignorantia; sed quem facere volumus, ut velit libenter. Pasteratus, in Propert. II. 15. 12.

² Si mehercule, inquit, Vellei] Aut in his verbis mendum est, aut quidpiam desideratur. Quod si ita corriges, sano hercule, inquit, Vellei, non erit, quo lector offendatur: subauditur enim paratus venio; & optime cum sequentibus sententia conveniet. P. Ma-

mihi par ratio cum Lucilio est, ac tecum fuit. Qui tandem, inquit ille? Quia mihi videtur Epicurus vester de diis immortalibus non magnopere pugnare. Tantummodo negare deos esse non audet, ne quid invidia subeat, aut criminis. Cum vero deos nihil agere, nihil curare confirmat, membrisque humanis esse præditos, sed eorum membrorum usum nullum habere: ludere videtur, fatisque putare, si dixerit esse quandam beatam naturam, & æternam. A Balbo autem animadvertisti, credo, quam multa dicta sint, quamque, etiam si minus vera, tamen apta inter se, & coherentia. Itaque cogito, ut dixi, non tam refellere ejus orationem, quam ea, quæ minus intellexi, requirere. Quare, Balbe, tibi permitto, responderene mihi malis, de singulis rebus quærenti ex te ea, quæ parum accepi, an universam audire orationem meam.

Tum Balbus: Ego vero, si quid explanari tibi voles, respondere malo. Sin me interrogare, non tam intelligendi causa, quam refellendi; utrum voles faciam: vel ad singula, quæ requires, statim respondebo: vel, cum peroraris, ad omnia.

II. Tum Cotta, Optime, inquit: quamobrem sic agamus, ut nos ipsa ducit oratio. Sed antequam de re, pauca de me. Non enim mediocriter moveor auctoritate tua, Balbe, orationeque ³ ea, quæ me in perorando cohortabatur, ut meminif-

P. Manutius. Restituit Lambinus, sic mehercule: quod puro esse intelligendum hoc sensu, ut dicat Cotta, sic esse se paratum, uti prius dixerat; non ad refellendum, sed ad requirendum quæ minus intelligebat.

Nisi malis ita accipere: Sic sane res habet uti tu ais; venio paratus, neque aliter detaxi, hominem nactus, qui sciat opus inter se, & coherentia dicere. Anonymus. Lambinus non dicitur, nullus video. Similiter notissus, quæ ipse latenter coniectura se plus ait, quæ sciantur? an sic, quæ tantum id quod videtur sequuntur, nec habent istam artem vestram, quæ vera & falsa discernunt? Ubi dijudicandi vis artibus adscribitur, ut in loco, quem tractamus, orationi cohortatio. Derivatus. Non aliter infra cap. 35. Invenitur oratio. Tufcul. I. 46. Ita vera sunt quedam, ut ea fugiat & reformidet oratio. Ibid.

enim legendum. Et vers. 37. Sim visor in illis. Quo pacto ex sim hercule provenit, si mehercule, quid opus est explicare? Bæbærius.

³ Oratioque ea, quæ me in perorando cohortabatur] Lambinus reponendum putavit, quæ me in perorando cohortabatur. At mutatione nihil est opus; cur enim oratio cohortari non dicitur, nullus video. Similiter notissus, quæ ipse latenter coniectura se plus ait, quæ sciantur? an sic, quæ tantum id quod videtur sequuntur, nec habent istam artem vestram, quæ vera & falsa discernunt? Ubi dijudicandi vis artibus adscribitur, ut in loco, quem tractamus, orationi cohortatio. Derivatus. Non aliter infra cap. 35. Invenitur oratio. Tufcul. I. 46. Ita vera sunt quedam, ut ea fugiat & reformidet oratio. Ibid.

fem, me & Cottam esse, & pontificem. Quod eo, credo, valebat, ut opiniones, quas a majoribus accepimus de diis immortalibus, sacra, caeremonias, religionemque defenderem. Ego vero eas defendam semper, semperque defendi: nec me ex ea opinione, quam a majoribus accepi de cultu deorum immortalium, ullius unquam oratio aut docti aut indocti movebit. Sed cum de religione agitur, T. Coruncanium, P. Scipionem, P. Scævolam, pontifices maximos, non Zenonem, aut Cleanthem, aut Chrypsippum sequor: habeoque C. Lælium augurem, eundemque sapientem, quem potius audiam de religione dicentem in illa oratione nobili, quam quemquam principem Stoicorum. Cumque omnis populi Romani religio in sacra, & in auspicia divisa sit: tertium adjunctum sit, si quid prædictionis causa, ex portentis & monstris Sibyllæ interpretes, haruspiceve monuerunt: harum ego religionum nullam unquam contemnendam putavi: mihi que ita persuasi, Romulum auspiciis, Numam sacris constitutis, fundamenta jecisse nostræ civitatis: quæ nunquam profecto sine summa placatione deorum immortalium tanta esse potuisset. Habes, Balbe, quid Cotta, quid pontifex sentiat. Fac nunc ergo intelligam, tu quid sentias. A te enim philosopho rationem accipere debeo religionis; majoribus autem nostris, etiam nulla ratione reddita, credere.

III. Tum Balbus, Quam igitur a me rationem, inquit, Cotta, desideras? Et ille, Quadripartita, inquit, fuit divisio tua: primum, ut velles docere deos esse, deinde, quales essent: tum ab his mundum regi: postremo, consulere eos rebus humanis. Hæc, si recte memini, partitio fuit. Rectissime, inquit Balbus: sed expecto, quid requiras. Tum Cotta, Primum quidque videamus, inquit. Etsi id est primum, quod inter omnes, nisi admodum impios, convenit, mihi quidem ex animo exuri non potest, esse deos: id tamen ipsum,

Ibid. Suis se laudibus vita occidens consolari potest. Amat hunc dicendi ornatum Cicero, a poetis mutatum. Anonymus.

4. In illa oratione nobili] Orationem de Collegiis intelligit, quam aureolam vocat in-

fra, cap. 17. Ejus habendæ occasionem exponit lib. de Amicit. cap. 25. Davif.

5. Mihi quidem ex animo exuri non potest] Lambino exeri, aliis exuri placet, aliis eximi, aliis denique exuri. Nulla vero fuit ratio

psum, quod mihi persuasum est auctoritate majorum, cur ita sit, nihil tu me doces. Quid est, inquit Balbus, si tibi persuasum est, cur a me velis discere? Tum Cotta, Quia sic aggredior, inquit, ad hanc disputationem, quasi nihil unquam audierim de diis immortalibus, nihil cogitaverim, rudem me discipulum & integrum accipe, & ea, quæ requiro, doce.

Dic igitur, inquit, quid requiras. Egone? primum illud, cur, quod ne egere quidem oratione dixisses, quod esset perspicuum, & inter omnes constaret, de eo ipso tam multa dixeris. Quia te quoque, inquit, animadverti, Cotta, sæpe, cum in foro diceres, quam plurimis postis argumentis onerare judicem, si modo eam facultatem tibi daret causa. Atque hoc idem & philosophi faciunt, & ego, ut potui, feci. Tu autem, qui id quæris, similiter facis, ac si me roges, cur te duobus contuear oculis, & non altero tantum, cum idem uno assequi possim.

Tum Cotta, Quam simile istud sit, inquit, tu videris. Nam ego neque in causis, si quid est evidens, de quo inter omnes conveniat, argumentari soleo: perspicuitas enim argumentatione elevatur: nec, si id facerem in causis forensibus, idem facerem in hac subtilitate sermonis. Cur contuerere autem altero oculo, causa non esset; cum idem obtutus esset amborum, & cum rerum natura, quam tu sapientem esse vis,

Tom. II.

K k k k

duo

tio, cur hæc sollicitarent viri docti: ea enim injuri dicuntur quæ alte sunt impressa. Vulgaris est hæc metaphora, ut exemplis non egeamus. Plura tamen, si opus est, suppeditabit J. Fr. Gronovius ad Livii IX. 3. Huic contrarium est exuri. Videatur illud Plauti Rudens. Act. III. Sc. iv. 62. La. Iguem magnum hic faciam. Dix. quin ut humanum excitas tibi. Vult igitur Noster, opinionem de diis immortalibus, in ejus animo radices tam altas egisse, ut nullo modo, nisi igne quidem ferroque, possit eximi. Davifus.

6. Cur quod (perspicuum in istam partem) ne egere quidem oratione dixisses, quod esset perspicuum] Ita vulgo. Lambinus voluit, cur quod in ista parte ne egere quidem &c. Vulgata sane lectio ferri non potest, licet defensionem nacta sit Pet. Lescaloperium. Sed similes habent labra lactucas. Ut quod

res est dicam; voces ille, uncinis cinctæ, spongiam merentur. Ipsa loquendi ratio imperitum fratriculum satis arguit. Davifus. Facile doctis quibusdam viris assentior, qui illa verba perspicuum in istam partem ex hoc loco amovendam esse arbitrati sunt. Vox perspicuum (ut inter illos conitat) ex sequentibus adducebatur: & mihi quidem similitur videntur voces in istam partem adducæ esse ex precedentibus. Sic velim, ut legatur tota sententia: Dic igitur, inquit, quid requiras in istam partem. Egone? primum illud, cur, quod ne egere quidem oratione dixisses, quod esset perspicuum & inter omnes constaret, de eo ipso tam multa dixeris? Per voces in istam partem intellige sic et suis illa, in ista de diis immortalibus disputatione. Hujus loquendi generis exempla peti possunt ex Rob. Steph. Thefauro. Perspicuus.

ferim cum plurimis de rebus isti divini mentiantur. At medici quoque (ita enim dicebas) saepe falluntur. Quid simile, medicina, cujus ego rationem video; & divinatio, quæ unde oriatur non intelligo? Tu autem etiam Deciorum devotionibus placatos deos esse censēs. Quæ fuit eorum tanta iniquitas, ut placari populo Romano non possent, nisi viri tales occidissent? Consilium illud imperatorum fuit, quod Græci *σφατήγνια* appellant, sed eorum imperatorum, qui patriæ confulerent, vitæ non parcerent. Rebantur enim fore, ut exercitus imperatorem, equo incitato se in hostem immittentem, persequeretur: id quod evenit. Nam Fauni vocem equidem nunquam audivi. Tibi, si te audisse dicis, credam: etsi, Faunus omnino quid sit, nescio.

VII. Non igitur adhuc, quantum quidem in te, Balbe, est, intelligo deos esse: quos equidem credo esse, sed nihil docent Stoici. Nam Cleanthes, ut dicebas, quatuor modis formatas in animis hominum putat deorum esse notiones. Unus is modus est, de quo satis dixi, qui est susceptus ex præsentatione rerum futurarum. Alter ex perturbationibus tempestatum, & reliquis motibus. Tertius ex commoditate rerum, quas percipimus, & copia. Quartus ex astrorum ordine, cælique constantia.

De præsentatione diximus. De perturbationibus cælestibus, & maritimis, & terrenis, non possumus dicere, cum ea fiant, non esse multos, qui illa metuant, & a diis immortalibus fieri existiment. Sed non id quæritur, sintne aliqui, qui deos esse putent: dii utrum sint, necne, quæritur.

Nam reliquæ causæ, quas Cleanthes affert, quarum una est de commodorum, quæ capimus, copia: altera de temporum ordine, cælique constantia: tum tractabuntur a nobis, cum de providentia deorum disputabimus, de qua plurima a te, Balbe, dicta sunt: eodemque illa etiam differemus, quod Chry-

explicatio, standum est auctoritati manuscriptorum codicum Regii, omittentis vocem *divinis*. Ei Walkerus ultimam demit litteram, legitque *divini*. Videre debuerat, hujus nominis vim contineri in pronomine *hii*, quod evolvi sic debet: *hi*, quos tu laudas, quibus cre-

dis, quos mihi objicis. *Anonymus*. *Divinis*, quod habent vulgati omnes, terri non poterat. Vocem tamen integram omittit cum non auderet, Walkeri conjecturam admitti: quæ si non prodest, non nocet. *Olivetus*.

sippum¹² dicere aiebas, quoniam esset aliquid in rerum natura, quod ab homine effici non posset, esse homine aliquid melius. Quæque¹³ in domo pulchra cum pulchritudine mundi comparabas, & cum totius mundi convenientiam consensumque afferebas, Zenonisque breves & acutulas conclusionēs in eam partem sermonis, quam modo dixi, differemus. Eodemque tempore illa omnia, quæ a te physice dicta sunt de vi ignea, deque eo calore, ex quo omnia generari dicebas, loco suo quærentur: omniaque, quæ a te¹⁴ nudius tertius dicta sunt, cum docere velles, deos esse, quare & mundus universus, & sol, & luna, & stellæ sensum ac mentem haberent, in idem tempus reservabo. A te autem idem illud etiam atque etiam quæram, quibus rationibus tibi persuadeas, deos esse.

VIII. Tum Balbus, Equidem attulisse rationes mihi videor: sed eas tu ita refellis, ut, cum me interrogaturus esse videare, & ego me ad respondendum comparari, repente avertas orationem, nec des respondendi locum. Itaque maximæ res tacitæ præterierunt, de divinatione, de fato, quibus de quæstionibus tu quidem strictim, nostri autem multa solent dicere. Sed ab hac quæstione, quæ nunc in manibus est, separantur. Quare, si videtur, noli agere consule: ut hoc explicemus hac disputatione, quod quæritur.

Optime, inquit Cotta. Itaque quoniam quatuor in partes totam quæstionem divisisti, de primaque diximus, consideremus secundam: quæ mihi talis videtur fuisse, ut, cum ostendere velles, quales dii essent, ostenderes nullos esse. A consuetudine enim oculorum animum abducere difficillimum dicebas: sed, cum deo nihil præstantius esset, non dubitabas, quin mundus esset deus, quo¹⁵ nihil in rerum natura melius esset;

¹² Quod Chrysippum dicere aiebas] Forte, que Chrysippum dicere aiebas; vel in antecedentibus, eodemque illud etiam differemus. Harum emendationum alteram flagitat oratio. *Davifus*.

¹³ Quæque in domo pulchra cum pulchritudine mundi comparabas, & cum totius] Delectanda videtur copula *et*. *VopKens*.

¹⁴ Quæ a te nudius tertius dicta sunt] A-

udictura *unacordis*, totus enim hic dialogus uno die fingitur habitus. Vide *Falv*. *Ursinum* ad lib. II. cap. 29. *Davif.*

¹⁵ Quod nihil in rerum natura] Ita de di, veteres libros secutus; nam vulg. quo nihil exhibent. *Davifus*. Quod offert *Davifus*, equidem accipiam libens. Qui tamen sint libri quos appellat veteres, nescio. Quare duces quatuor meos deferere nolui. *Olivetus*.

esset; modo possemus eum animantem cogitare, vel potius, ut cætera oculis, sic animo hoc cernere. Sed cum mundo negas quidquam esse melius, quid dicis melius? Si pulchrius, assentior. Si aptius ad utilitates nostras, id quoque assentior. Sin autem id dicis, nihil esse mundo sapientius: nullo modo profusus assentior; non quod difficile sit mentem ab oculis sevocare: sed quo magis sevoico, eo minus id, quod tu vis, possum mente comprehendere.

IX. Nihil est mundo melius in rerum natura. Ne in terris quidem urbe nostra. Num igitur idcirco in urbe esse rationem, cogitationem, mentem putas? aut quoniam non sit, num idcirco existimas formicam antependendam esse huic pulcherrimæ urbi, quod in urbe sensus sit nullus, in formica non modo sensus, sed etiam mens, ratio, memoria? Videre oportet, Balbe, quid tibi concedatur; non te ipsum, quod velis, sumere.

Istum enim locum totum illa vetus Zenonis brevis, &, ut tibi videbatur, acuta ¹⁶ conclusio dilatavit. Zeno enim ita concludit: *Quod ratione utitur, melius est, quam id, quod ratione non utitur. Nihil autem mundo melius. Ratione igitur mundus utitur.* Hoc si placet, jam efficies, ut mundus optime librum legere videatur. Zenonis enim vestigiis hoc modo rationem poteris concludere. Quod literatum est, id est melius, quam quod non est literatum. Nihil autem mundo melius. Literatus igitur est mundus. Isto modo etiam disertus, & quidem mathematicus, musicus, omni denique doctrina eruditus, postremo philosophus erit mundus. Sæpe dixi, nihil fieri sine deo, nec ullam vim esse naturæ, ut sui dissimilia posset

¹⁶ *Acuta conclusio dilatavit*] Difficilis locus; & fortasse corruptus; de quo varie coniecerunt docti: alii enim legerunt *dilucidavit*, alii *declaravit*, alii *coartavit*: omnes fere statuerunt vocem vulgata *dilatavit* repudiandam esse, excepto Lescaplerio, qui eam retinuit, sententiaque loci hunc voluit esse, *breve argumentum Zenonis animum tibi dedit ad locum istum amplificandum*. Olim coniectram legendum esse, *acuta conclusio non dilatavit*: ut non dilatare locum totum significet eum non satis illustrare, & in omni-

bus suis partibus explicare. Sed de hoc nihil certi habeo quod dicam. *Parsius*. Fortasse hoc vult Cicero: Hunc locum Zeno explicavit aliquantulum fufius, quam solebat. Alii enim dilatat verbosus, aliter breviloquens. *Anonymus*. Ego illud *dilatavit* hunc in modum interpretor: Sic exprefsit, ut dilatationis satis amplæ vicem præstiterit. Zenonis conclusio sic continebat partes omnes loci illius, de quo hic loquitur Cotta, ut totum illum locum quasi patefaceret ac panderet. *Vulpkenfusus*.

effingere. Concedam non modo animantem & sapientem esse mundum, sed fidicinem etiam & tibicinem, quoniam earum quoque artium homines ex eo procreantur. Nihil igitur assert pater iste Stoicorum, quare mundum ratione uti putemus, nec cur animantem quidem esse. Non est igitur mundus deus: & tamen nihil est eo melius. Nihil est enim eo pulchrius, nihil nobis salutaris, nihil ornatus adpectu, motuque constantius. Quod si mundus universus non est deus, ne stella quidem, quas tu innumerabiles in deorum numero reponebas: quarum te cursus æquabiles æternique delectabant: nec mehercule injuria: sunt enim admirabili, incredibilique constantia. Sed non omnia, Balbe, quæ cursus certos & constantes habent, ea deo potius tribuenda sunt, quam naturæ.

X. Quid Chalcidico Euripo in motu identidem reciprocando putas fieri posse constantius? quid freto Siciliensi? quid Oceani fervore illis in locis,

Europam Libyamque rapax ubi dividit unda?

Quid? æstus maritimi, vel Hispanienses, vel Britannici, eorumque certis temporibus vel accessus, vel recessus, sine deo fieri nonne possunt? Vide, quæso, si omnis motus, omniaque, quæ certis temporibus ordinem suum conservant, divina ducimus, ne tertianas ¹⁷ quidem febres, & quartanas, divinas esse dicendum sit, quarum reverfione & motu quid potest esse constantius? Sed omnium talium rerum ratio reddenda est. Quod vos cum facere non potestis, tanquam in aram, confugitis ad deum.

Et Chryfippus tibi acute dicere videbatur, homo sine dubio versutus & callidus. *Versutos* eos appello, quorum celeriter mens versatur: *callidos* autem quorum, tanquam manus opere, sic animus usu concalluit. Is igitur, „ Si aliquid est, inquit,

„ quod

¹⁷ *Ne tertianas quidem febres*] Nisi placeat illa Lambini coniectura, pro qua repodit *ne tertianas* quoque febres; lege *ne tertianam sit febris*; si non omnes, *tertianas* quidem, & *quartanas*, divinas esse. Si non omnes, tertiane quidem, & quartane, certis temporibus ordinem suum conservant: consequens est ergo, has saltem esse divinas. *Anonymus*.

temporibus ordinem suum conservant, divina esse ducimus, ut vis: vide: cave, ne dicendum sit febris; si non omnes, tertianas quidem, & quartanas, divinas esse. Si non omnes, tertiane quidem, & quartane, certis temporibus ordinem suum conservant: consequens est ergo, has saltem esse divinas. *Anonymus*.

„ quod homo efficere non possit; qui id efficit, melior est homine. Homo autem hæc, quæ in mundo sunt, efficere non potest. Qui potuit igitur, is præstat homini. Homini autem præstare quis possit, nisi deus? Est igitur deus.

Hæc omnia in eodem, quo illa Zenonis, errore versantur. Quid enim sit melius, quid præstabilius, quid inter naturam & rationem intersit, non distinguitur. Idemque, si dei non sint, negat esse in omni natura quiddam homine melius. Id autem putare quemquam hominem, nihil homine esse melius, summæ arrogantia censeret esse. Sit sane arrogantis, pluris se putare, quam mundum. At illud non modo non arrogantis, sed potius prudentis, intelligere se habere sensum & rationem: hæc eadem Orionem & Caniculam non habere. Et, si domus pulchra sit, intelligamus eam dominis, inquit, ædificatam esse, non muribus; sic igitur mundum deorum domum existimare debemus. Ita proflus existimarem, si illum ædificatum, non, quemadmodum docebo, a natura conformatum putarem.

XI. At enim quærit apud Xenophontem Socrates, unde animam arripuerimus, si nulla fuerit in mundo. Et ego quero, unde orationem, unde numeros, unde cantus. Nisi vero loqui solem cum luna putamus, cum propius accesserit; aut ad harmoniam canere mundum, ut Pythagoras existimat. Naturæ ista sunt, Balbe, naturæ non artificiosæ ambulantis, ut ait Zeno, (quod quidem quale sit, jam videbimus) sed omnia scientis & agentis motibus & mutationibus suis.

Itaque illa mihi placebat oratio¹⁸ de convenientia, con-

¹⁸ Oratio de convenientia, consensuque natura, quam quasi cognitione continuatam] Davivius legit cognitione continuata. Bene; ut in sequentibus hic apparebit. Sed ne sic quidem menda omni carebit locus. Pura Ciceronem scripsisse, Oratio de convenientia consensuque partium nature, quas cognatione continuata conspiciere dicebat. In vulgata lectione, si istæ voces convenientia, consensus, & conspire de natura, re una, dici possint non ineleganter, at illa lectione recepta, ea, quæ sequuntur (ut in proxima nota probaturus sum) non satis defendi possint. Ut vero promptiores simus ad reponendam vocem partium, reputemus ea quæ dicta sunt in II. 7.

Hæc ita fieri, omnibus inter se concinentibus mundi partibus, profecto non possent, &c. Et quæ Noster dicit in Academ. I. 7. Natura coherens & continuata cum omnibus suis partibus. Itemque ea quæ cecinit Virgilius, Georg. II. 483. Sin, hoc ne possint nature accedere partes, Frigidus obstitit &c. Vulgata item vocem quasi iure hinc evulare cognoscimus ex iis quæ Cotta, simili modo omisso quasi, dixerat in eodem cap. Tanta verum consentient, conspirant, continuata cognatio, quæ non eger &c. Ex quo discimus hic scribi debuisse cognatione continuata, & veram lectionem quæ male in quasi mutatum fuisse. Peccius.

sensuque naturæ, quam quasi cognatione continuatam concipere dicebas. Illud non probabam, quod negabas id accipere potuisse, nisi ea¹⁹ uno divino spiritu contineretur. Illa²⁰ vero coheret & permanet naturæ viribus, non deorum: estque in ea iste quasi consensus, quam συμπαθειαν Græci vocant. Sed ea, quo sua sponte major est, eo minus divina ratione fieri existimanda est.

XII. Illa autem²¹, quæ Carneades afferbat, quemadmodum dissolvitis? Si nullum corpus immortale sit, nullum esse corpus sempiternum. Corpus autem immortale nullum esse, ne individuum quidem, nec quod dirimi, distrahivè non possit. Cumque omne animal patibile naturam habeat, nullum est eorum, quod effugiat accipiendi aliquid extrinsecus, id est, quasi ferendi & patendi necessitatem. Et, si omne animal mortale est, immortale nullum est. Ergo itidem²² si omne animal secari ac dividi potest, nullum est eorum individuum, nullum æternum. Atqui omne animal ad accipiendam vim externam, & ferendam paratum est. Mortale igitur omne animal, & dissolubile, & dividuum sit necesse est.

Ut enim, si omnis cera commutabilis esset, nihil esset cereum, quod commutari non posset: item nihil argenteum, nihil æneum, si commutabilis esset natura argenti & æris: similiter igitur, si omnia, quæ sunt, e quibus cuncta constant, mutabilia sunt; nullum corpus esse potest non mutabile. Mu-

Tom. II.

L I I I tabi-

¹⁹ Nisi ea uno divino spiritu contineretur] Ex superiore nota discimus legendum esse, nisi ea (sc. partes) uno divino spiritu continerentur. Ille vero coheret & permanet naturæ viribus. Si legamus cum vulgatis editionibus ea, illa, coheret, permanet, tum inepte dicitur natura coherere & permanere cum naturæ viribus. At si hæc omnia ad partes nature referas, recte se habebit sententia, & Ciceronis calamo non erit indigna. Sic in II. 7. occurrit nisi ea (potius ea, sc. mundi partes) uno divino & continuo spiritu continerentur. II.

²⁰ Illa vero coheret & permanet naturæ viribus] Veniam hanc dabit mihi doctissimus ac humanissimus Peccius, ut nihil mutem. An vero, inquires, dicit Cotta, naturam coherere, & permanere viribus naturæ?

Dicit omnino; neque aliter debuit: eam nempe sententiam adferens, quam exposuit Plinius in ipso aditu Naturalis Historiæ, II. 1. ubi de mundo dicitur: Cuncta complexus in se; idemque rerum nature opus, & rerum ipsa natura. Itaque natura, ut opus, coheret, & permanet viribus nature, ut officis. Si hæc deliramenta percipi animo nequeant, aut verbis explicari, id neque mirandum est, neque Christianis dolendum. Olivetus.

²¹ Illa autem, quæ Carneades afferbat] Similia leguntur apud Sextum Empiricum, advers. Mathematicum, lib. IX.

²² Ergo itidem si omne] Ita Viß. & Grut. Sed melius, nisi falor, Man. & Lamb. Er. si omne, &c. Nova enim ratiocinatio est; non superioris conclusio.

tabilia autem sunt illa, ex quibus omnia constant, ut vobis videtur. Omne igitur corpus mutabile est. At si esset corpus aliquod immortale, non esset omne mutabile. Ita efficiuntur, ut omne corpus mortale sit. Etenim omne corpus aut aqua, aut aer, aut ignis, aut terra est, aut id, quod est concretum ex his, aut ex aliqua parte eorum. Horum autem nihil est, quin intereat. Nam & terrenum omne dividitur, & humor ita mollis est, ut facile comprimi, collidique possit. Ignis vero, & aer omni impulsu facillime pellitur, naturaque cedens est maxime & dissipabilis. Præterea omnia hæc tum intereunt, cum in naturam aliam convertuntur: quod fit, cum terra in aquam se vertit, & cum ex aqua oritur aer, & cum ex aere æther, cumque eadem vicissim retro commeant. Quod si ea intereant, ex quibus constet omne animal; nullum est animal sempiternum.

XIII. Et, ut hæc omittamus, tamen animal nullum inveniri potest, quod neque natum unquam sit, & semper sit futurum. Omne enim animal sensus habet. Sentit igitur & calida, & frigida, & dulcia, & amara, nec potest ullo sensu jucunda accipere, & non accipere contraria. Si igitur voluptatis sensum capit, doloris etiam capit. Quod autem dolorem accipit, id accipiat etiam interitum necesse est. Omne igitur animal constitutum est esse mortale.

Præterea, si quid est, quod nec voluptatem sentiat, nec dolorem, id animal esse non potest. Sin autem quod animal est, id illa necesse est sentiat: & quod ea sentiat, non potest esse æternum: & omne animal sentit: nullum igitur animal est æternum. Præterea nullum potest esse animal, in quo non & appetitio sit, & declinatio naturalis. Appetuntur autem, quæ secundum naturam sunt, declinantur contraria: & omne animal appetit quædam, & fugit a quibusdam. Quod autem refugit, id contra naturam est: & quod est contra naturam, id habet vim interitendi. Omne ergo animal intereat necesse est. Innumerabilia sunt, ex quibus effici cogique possit, nihil esse, quod sensum habeat, quin id intereat. Etenim ea ipsa, quæ sentiuntur, ut frigus, ut calor,

ut

ut voluptas, ut dolor, ut cætera, cum amplificata sunt, interimunt. Nec ullum animal est sine sensu. Nullum igitur animal est æternum.

XIV. Etenim aut simplex est natura animantis, ut vel terrena sit, vel ignea, vel animalis, vel humida: quod quale sit, ne intelligi quidem potest: aut concreta ex pluribus naturis, quarum suum quæque locum habeat, quo natura vi deferatur, alia infimum, alia summum, alia medium. Hæc ad quoddam tempus coherere possunt: semper autem nullo modo possunt: necesse est enim, in suum quæque locum natura rapiatur. Nullum igitur animal est sempiternum.

Sed omnia vestri, Balbe, solent ad igneam vim referre, Heraclitum, ut opinor, sequentes: quem ipsum non omnes interpretantur uno modo. Qui quoniam, quid diceret, intelligi noluit, omittamus. Vos autem²³ ita dicitis, omnem vim esse ignem. Itaque & animantes, cum calor defecerit, tum interire: & in omni natura rerum id vivere, id vigere, quod caleat. Ego autem non intelligo, quo modo calore extincto corpora intereant, non intereant humore, aut spiritu amisso, præsertim cum intereant etiam nimio calore. Quamobrem²⁴ id quidem commune est de calido: verumtamen videamus exitum.

Ita vultis²⁵, opinor, nihil esse animal extrinsecus in natura

L I I I 2

tura

²³ Vos autem dicitis, omnem vim esse ignem. Respicit Cotta quæ Balbus dixerat, II. 10. In illo calido & igneo inest procreandi vis. Et cap. 12. Ex mundi calore motus omnis oritur. Zenon statuebat ignem esse ipsam naturam, quæ quicquid pignoret. Acad. I. 11. Anonymus.

²⁴ Quamobrem id quidem commune est de calido: verumtamen videamus exitum. Quasi dicat: Quare quod ad calorem pertinet, id illi proprium non est, ut absque illo animalia vivere non possint, sed commune cum humore & spiritu, sine quibus pariter animantium vita servari nequit. Læsalop. Frustra laborant nonnulli, ut voces de calido doctum sensu non indideno Cicerone. Baberius reponendum esse censuit, Quamobrem id quidem commune eis est & calido. Hæc contra sententiam sensui satis facit: at ego suspicor vo-

ces de calido ex alia parte sententiæ (ut sapius evenit) in aliam transiisse. Legendum puto, Quamobrem id quidem commune est: verumtamen de calido videamus exitum. Sensus tum demum erit: Quapropter id est commune iis, de quibus dixi, nempe humori & spiritui, ut corpora intereant, iis amissis. Deinde addit Cicero: Verumtamen sequamur hoc argumentum, quo uti ceperamus, de calido, videamur quomodo concludatur. Perseius.

²⁵ Ita vultis, opinor, nihil esse animal extrinsecus in natura atque mundo, præter ignem. Qui maior, quam præter animant, unde animantium quæque consistit animus, ex quo animus dicitur? Quamquam hic locus non est ex Heraclito petitus; totus tamen est, ut ita dicam, Heracliteus, id est, admodum obscurus. Quid enim hæc pertinet in primis hoc.

tura atque mundo, præter ignem. Qui magis, quam præter animam, unde animantium quoque constat animus, ex quo anima dicitur? Quo modo autem hoc, quasi concedatur, sumitis, nihil esse animum, nisi ignem? Probabilius enim videtur, tale quiddam esse animum, ut sit ex igne atque ani-

hoc vocabulum extrinsecus? Adeo non pertinet, ut Stoicorum placitis penitus adversari videatur: nec enim Stoici volvere nihil esse animal (vel, ut legunt nonnulli, animale) extrinsecus, sed intrinsecus potius in natura atque mundo præter ignem, quem scilicet rebus omnibus insitum & innatum tota Porcius defendebat, non res extrinsecus duntaxat allambentem. Quæ vero sequuntur, nihil sunt expeditiora: *Qui magis, quam præter animam?* Alii enim vocabam qui desistunt accentu, alii notant, alii pronomen, alii adverbium interogandi faciunt. Nec minus hæreo in his verbis: *unde animantium quoque constat animus; ex quo anima dicitur.* Nam cur potius anima ex animo dicatur, quam animus ex anima? cum præterim dixerit Cicero Tusc. l. 9. *Ipse autem animus est anima dictus est.* Conandum nobis est solvere hos nodos, nec desperandum, Lutetia præterim in tanto librorum, doctissimorumque virorum subsidio. Sic igitur, hic locus exponendus videtur.

I. Ita vultis, opinor: ea est sententia vestra, o Stoici, ut quidem existimo: *nihil esse animal extrinsecus in natura atque mundo, præter ignem, id est, ex igne, tanquam ex actu primo, omnem mundi motum proficisci, aut Aldus Manucius: quod quidem Stoicam ad mentem vere dictum est; hunc autem ad locum: non enim exponit hoc extrinsecus, quod nobis hic præcipuum negotium fasset. Quare nihil propius fuit, quam ut oppositum adverbium intrinsecus substituerem, sensu quidem longissime distitum, sed literis affine, propter eam, quam dixi, causam. At cum repugnaret omnis codex, vetus perinde ac recens, ipseque adeo ab omni notitate abhorrerem, quod omnis Tullii censori retinuerat, retinendum esse duxi, extrinsecus, atque hanc sententiam ita exponendam. *Nihil esse animal extrinsecus in natura atque mundo, præter ignem, hoc est, nihil esse in omni rerum natura, & universitate, quod sit ex sese animal, etiam extrinsecus, hoc est extra animantium corpora positum,**

præter ignem, qui quidem ignis ex sese ipse animal est, nulla se alia admiscente natura; ut paulo inferius habetur: id est, extra omnem aliam naturam, quæ se illi adiungat; uno verbo, simplex & incompositus, ut est in supera regione. Non aliter intelligi posse putavi hoc extrinsecus, viri scientissimus æque, & anantissimus literarum P. Philippus Labbe, quem, pro sua humanitate, non piguit nostras identidem addere coniecturas, & nostris adesse conatibus. Verum, ut ingenue fatear, licet commodus nihil invenirem; tamen, si hoc voluit Cicero, (nonnumquam enim mihi liquet) potuit sane verbis apertioribus mentem suam facere nobis exploratorem. Sed in eo explanando porro pergamus.

II. *Qui magis, quam præter animam?* Quomodo, inquit, siue qua causa, magis vultis nihil esse animal extrinsecus in mundo præter ignem, quam præter animam? hoc est, præter aerem, qui spiritu ducitur? Et vero ipse Virgilius pro spiramento animam dicit, ut auctor est Macrobius in Somm. Scip. l. 14, ubi & illud Maronis avertit, *Quantum ignes, animæque valent.*

III. *Unde, id est, qua ex anima, siue, quo ex aere animantium quoque constat animus.* Multi enim veteres philosophi aereum esse animum censuerunt: imo ipsum esse aere dixit Anaximenes: Hippocrates spiritum tenuem per corpus omne dispersum: Democritus spiritum infertum atomis &c. Macrobi. in Somm. Scip. loco illo mox indicato.

IV. *Ex quo anima dicitur: quod unum sperat ex difficili loco: sed difficillime expeditum, nisi quid immureret in hoc contextu, ob eas, quas paulo ante produxi, rationes. Quare ut ne quid inepti sit in hac sententia, neve tantus orator, tanque diligentis prudentia vir secum ipse rixetur, fas mihi sit unam addere literulam, ac legere animal pro anima. Ita belle quadrat omnia, nec jam pugnæ quidquam est super, cum dicitur animus ex anima, ex animo animal suam ducere appellationem, perinde ut naturam. *Lescoloperius.**

ma temperaturum. Quod si ignis ex sese ipse animal est, nulla se alia admiscente natura, quoniam is, cum inest in corporibus nostris, efficit ut sentiamus, non potest ipse esse sine sensu. Rursus eadem dici possunt. Quidquid est enim, quod sensum habeat, id necesse est sentiat & voluptatem, & dolorem: ad quem autem dolor veniat, ad eundem etiam interitum venire. Ita fit, ut ne ignem quidem efficere possitis æternum.

Quid enim? non eisdem vobis placet, omnem ignem passus indigere? nec permanere ullo modo posse, nisi alatur? ali autem solem, lunam, reliqua astra aquis, alia dulcibus, alia marinis? Eamque causam Cleanthes avertit, cur se sol referat, nec longius progrediatur solstitiali orbe, itemque brumali, ne longius discedat a cibo. Hoc totum quale sit, mox. Nunc autem concludatur, illud, quod interire possit, id æternum non esse natura: ignem autem interitum esse, nisi alatur: non esse igitur natura ignem sempiternum.

XV. Qualem autem deum intelligere nos possumus nulla virtute pradium? Quid enim? prudentiam deo tribuimus? quæ constat ex scientia rerum bonarum & malarum, & nec bonarum, nec malarum. Cui mali nihil est, nec esse potest, quid huic opus est delectu bonorum & malorum? Quid autem ratione? quid intelligentia? quibus utimur ad eam rem, ut apertis obscura assequamur. At obscurum deo nihil potest esse. Nam iustitia, quæ suam cuique distribuit, quid pertinet ad deos? Hominum enim societas & communitas, ut vos dicitis, iustitiam procreavit. Temperantia autem constat ex prætermittendis voluptatibus corporis: cui si locus in cælo est, est etiam voluptatibus. Nam fortis deus intelligi qui potest? in dolore, an in labore, an in periculo? quorum deum nihil attingit. Nec ratione igitur utentem, nec virtute ulla præditum deum intelligere qui possumus?

Nec vero vulgi atque imperitorum incitiam despiciere possum, cum ea considero, quæ dicuntur a Stoicis. Sunt enim illa imperitorum. Piscem Syri venerantur. Omne fere genus bestiarum Ægyptii consecraverunt. Jam vero in Græcia mul-

tos habent ex hominibus deos, Alabandum, Alabandi: Tenedi, Tenem: Leucotheam, quæ fuit Ino, & ejus Palæmonem filium, cuncta Græcia; Herculem, Æsculapium, Tyndaridas: Romulum nostri, aliosque complures, quos quasi novos, & adscriptitos cives in cælum receptos putant. Hæc igitur indocti.

XVI. Quid vos philosophi? qui meliora? Omitto illa: sunt enim præclara. Sit sane deus ipse mundus. Hoc credo illud esse.

Sublime candens, quem invocant omnes Jovem.

Quare igitur plures adjungimus deos? Quanta autem est eorum multitudo? Mihi quidem sane multi videntur. Singulas enim stellas numeras deos, eosque aut belluarum nomine appellas, ut Capram²⁶, ut Nepam, ut Taurum, ut Leonem: aut rerum inanimatarum, ut Argo, ut Aram, ut Coronam.

Sed ut hæc concedantur, reliqua qui tandem non modo concedi, sed omnino intelligi possunt? Cum fruges, *Cererem*, vinum, *Liberum* dicimus, genere nos quidem sermonis utimur usitato: sed eorum tam amentem esse putas, qui illud, quo vescatur, deum credat esse? Nam quos ab hominibus pervenisse dicis ad deos, tu reddes rationem, quemadmodum idem fieri potuerit, aut cur fieri desierit, & ego discam libenter. Quomodo nunc quidem est, non video, quo pacto ille, cui in monte *Oetæo* illatæ lampades fuerint, ut ait Accius, in domum æternam patris ex illo ardore pervenerit. Quem tamen Homerus conveniri apud inferos facit ab Ulyssæ, sicut ceteros, qui exceperant vita.

Quamquam quem potissimum Herculem colamus, scire sane velim. Plures enim tradunt nobis ii, qui interiores scrutantur & reconditas literas: antiquissimum, Jove natum, sed antiquissimo item Jove. Nam Joves quoque plures in præcis

Græ-

²⁶ Ut Capram, ut Lupam] *Nepam* pro *Lupam* habet antiquus liber, & recte: nec enim *Lupæ* simulacrum inter sidera relatum fuisse apud scriptores reperitur. *Ursinus*. Quamvis igitur *Lupam* exhibeant vulgati omnes, ab illis hic discessimus. Negabat quidem *Yvo Villiomasus*, hoc est, *Josephus*

Scaliger, *Animadvrs.* in *Rob. Titii* IX, 4, *Nepam* hic posse collocari, propterea quod *scorpius* non sit bellua. Tamen *Aratus*, *Phænomen.* vers. 84, *nepam* vocat *υδρῶν* *ἀρχῆς*, immanem belluam. Unde & illud *Ovidii*, *Metam.* II. 197. *Porrigit in spatium ignorum membra duorum.* *Olivætus*.

Græcorum literis invenimus. Ex eo igitur & *Lisyto* est *is Hercules*, quem concertavisse cum *Apolline* de tripode accepimus. Alter traditur *Nilo* natus, *Egyptius*: quem ajunt *Phrygias*²⁷ literas conscripsisse. Tertius est ex *Idæis* *Digitis*: cui inferias asserunt. Quartus²⁸, *Jovis* & *Asteriæ*, *Latonæ* fororis, qui *Tyri* maxime colitur: cujus *Carthaginem* filiam ferunt. Quintus in *India*, qui *Belus* dicitur. Sextus hic ex *Alcumena*, quem *Jupiter* genuit, sed tertius *Jupiter*: quoniam, ut jam docebo, plures *Joves* etiam accepimus.

XVII. Quando enim me in hunc locum deduxit oratio, docebo, meliora me didicisse de colendis diis immortalibus jure pontificio, & majorum more, capedunculis iis, quas *Numa* nobis reliquit, de quibus in illa aureola oratiuncula dicit *Lælius*, quam rationibus *Stoicorum*. Si enim vos sequar, dic, quid ei respondeam, qui me sic roget: Si dii sunt, suntne etiam *Nymphæ* deæ? Si *Nymphæ*, *Panisci* etiam & *Satyri*. Hi autem non sunt: ne *Nymphæ* quidem deæ igitur. At earum templa sunt publice vota, & dedicata. Quid igitur? ne ceteri quidem ergo dii, quorum templa sunt dedicata. Age porro, *Jovem* & *Neptunum* deum numeras. Ergo etiam *Orcus*, frater eorum, deus, & illi, qui fluere apud inferos dicuntur, *Acheron*, *Cocytus*, *Styx*, *Phlegethon*: tum *Charon*, tum *Cerberus*, dii putandi. At id quidem repudiandum: ne *Orcus* quidem igitur. Quid dicitis ergo de fratribus?

Hæc *Carneades* agebat; non ut deos tolleret: quid enim philosopho minus conveniens? sed ut *Stoicos* nihil de diis explicare convinceret. Itaque insequeretur. Quid enim? agebat, si ii fratres sunt in numero deorum, num de patre eorum *Saturno* negari potest? quem vulgo maxime ad *Occidentem* colunt.

²⁷ *Phrygias literas*] Quid hoc rei sit ex *Plutarcho* didici, *lib. de Isid. & Osir.* pag. 362. *Οὐ γὰρ ἔστιν ἀπὸ τῶν αἰγυπτίων γράμματα, ἀλλ' ἐκ τῆς Ἀφίης* &c. Unde intellexi, quædam *Phrygias literas*, *librum* esse pervertitum, veteres complexum five historias, five fabulas. *Baber*.

²⁸ *Quartus Jovis & Asteriæ*] *Alia omnia*

fabulose veteris historici scriptores. *Apollo* dorum quidem, *Biblioth. I. IV.* 1. *Hyginum*, *Fab. LIII.* reliquos si audimus, *Asteria* *Jovem* *concepit*. Credamus ergo, *Ciceroni* præbuisse ignotos nobis auctores, ac fortasse *Demos*. De *Hercule Tyrio*, *Herodotus*, II. 44. *Idem*.

colunt. Qui si est deus, patrem quoque ejus, Cælum esse deum confitendum est. Quod si ita est, Cæli quoque parentes dii habendi sunt, Æther & Dies, eorumque fratres & sorores: qui a genealogis antiquis sic nominantur, Amor, Dolus, Metus, Labor, Invidentia, Fatum, Senectus, Mors, Tenebræ, Miseria, Querela, Gratia, Fraus, Pertinacia, Patæ, Hesperides, Somnia: quos omnes Erebo & Nocte natos ferunt. Aut igitur hæc monstra probanda sunt, aut prima illa tollenda.

XVIII. Quid? Apollinem, Vulcanum, Mercurium, cæteros, deos esse dices: de Hercule, Æsculapio, Libero, Castore, Polluce dubitabis? At hi quidem coluntur æque atque illi; apud quosdam etiam multo magis. Ergo hi dii sunt habendi, mortalibus nati matribus? Quid? Aristæus, qui olivæ dicitur inventor, Apollinis filius: Theseus, qui Neptuni: reliqui, quorum patres dii, non erunt in deorum numero? Quid, quorum matres? Opinor etiam magis. Ut enim in jure civili, qui est matre libera, liber est: item jure naturæ, qui dea matre est, deus sit necesse est. Itaque Achillem Astypalenses insulani sanctissime colunt. Qui si deus est: & Orpheus, & Rhesus, dii sunt, Musa matre nati. Nisi forte maritimæ nuptiæ terrenis anteponuntur. Si hi dii non sunt, quia nusquam coluntur: quo modo illi sunt? Vide igitur, ne virtutibus hominum isti honores habeantur, non immortalitatibus: quod tu quoque, Balbe, visus es dicere.

Quo modo autem potes, si Latonam deam putas, Hecaten non putare, quæ matre Asteria est, sorore Latonæ? An hæc quoque dea est? vidimus enim ejus aras delubraque in Græcia. Sin hæc dea est, cur non Eumenides? Quæ si dea sunt, quarum & Athenis fanum est, & apud nos, ut ego interpretor, lucus Furinæ: Furinæ deæ sunt, speculatrices, credo, & vindices facinorum, & scelerum.

Quod

²⁹ Si hi dii non sunt, quia nusquam coluntur, quomodo illi sunt? Forte qui, non, quia: si enim legimus quis, necesse est ut intelligamus; quomodo illi etiam sunt dii, quia nusquam coluntur? ut Cicero ex eo probaret, illos non esse deos, quod nullus

illis cultus adhibitus fuit. At hoc videtur contra mentem Ciceronis, qui per vocem illi intelligit eos, quibus cultum tributum fuisse antea memorarat. Peare.
* Lamb. cujus matertera Asteria est, mater Latonæ?

Quod si tales dii sunt, ut rebus humanis interfint: Natio quoque dea putanda est: cui, cum fana circumvis in agro Ardeati, rem divinam facere solemus. Quæ quia partus matronarum tueatur, a nascentibus Natio nominata est. Ea si dea est; dii omnes illi qui commemorabantur a te, Honos, Fides, Mens, Concordia. Ergo etiam Spes, Moneta, omniaque, quæ cogitatione nobismet ipsis possumus fingere. Quod si verisimile non est: ne illud quidem est, hæc unde fluxerunt.

XIX. Quid autem dices? si dii sunt illi, quos colimus & accipimus: cur non eodem in genere Serapim, Isimque numeremus? Quod si facimus, cur barbarorum deos repudiemus? Boves igitur, & equos, ibes, accipitres, aspidas, crocodilos, pisces, canes, lupos, feles, multas præterea belluas, in deorum numerum reponemus. Quæ si rejicimus, illa quoque unde hæc nata sunt, rejiciemus.

Quid deinde? Ino, dea dicitur, quæ Leucothea a Gracis, a nobis Matuta dicitur, cum sit Cadmi filia? Circe autem, & Pasiphae, e Perseide, Oceani filia, nata, patre Sole, in deorum numero non habebuntur? Quanquam Circe quoque coloni nostri Circeienses religiose colunt. Ergo hanc deam dices. Quid Medæ respondebis? quæ duobus avis, Sole & Oceano, Æeta patre, matre Idyia procreata est. Quid hujus Abyrto fratri, qui est apud Pacuvium Ægialeus? sed illud nomen veterum literis usitatus. Qui si dii non sunt, vereor quid agat Ino. Hæc enim omnia ex eodem fonte fluxerunt.

An Amphiaræus deus erit, & Trophonius? Nostri quidem publicani, cum essent agri in Bœotia deorum immortalium excepti lege Censoria, negabant immortales esse ullos, qui aliquando homines fuissent. Sed si sunt hi dii; est certe Erechtheus, cujus Athenis & delubrum vidimus, & sacerdotem. Quem si deum facimus, quid aut de Codro dubitare possumus, aut de cæteris, qui pugnantes pro patriæ libertate ceciderunt? Quod si probabile non est: ne illa quidem superiora, unde hæc manant, probanda sunt.

Atque in plerisque civitatibus intelligi potest, augendæ vir-